

Colecția Viața în Hristos

Seria Mărgăritare

10

Fericitul Augustin, Episcopul Hiponei

DESPRE VIAȚA CEA FERICITĂ

Traducere din limba latină, prefață și note

diac. ILARION M. ARGATU

Carte tipărită cu binecuvântarea

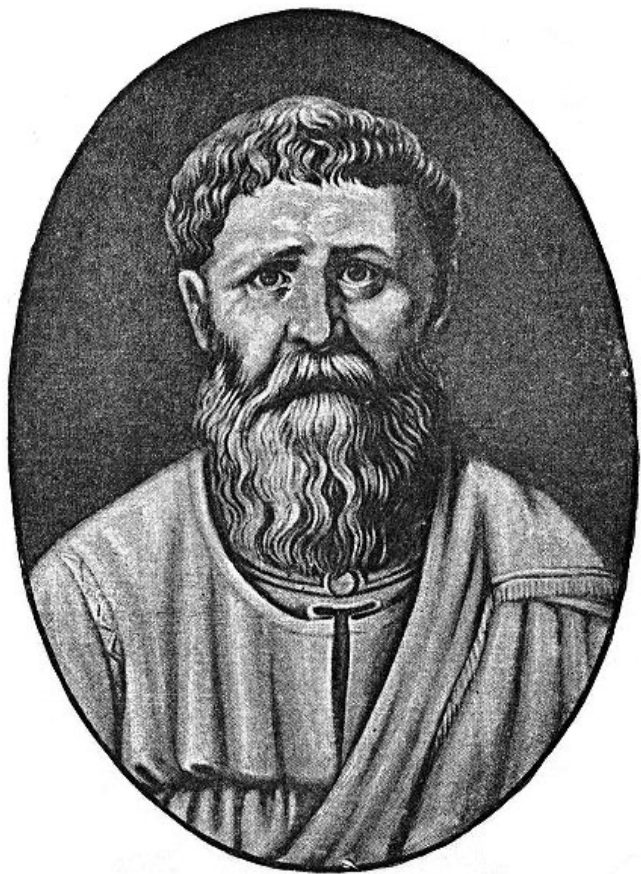
Înaltpreasfințitului

TEOFAN

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA

Iași, 2020

Prefață

Dialogul augustinian *De beata vita* (*Despre viața cea fericită*) nu este prima operă din literatura latină cu acest titlu sau care își propune să trateze această temă ce a preocupat dintotdeauna omenirea. Un exemplu elocvent în acest sens este dialogul lui Lucius Anneus Seneca, scris în anul 58 d.Hr., dedicat fratelui său Gallion și intitulat *Ad Gallionem de Vita Beata*¹, sau lucrarea Sfântului Ambrozie *De Iacob et vita beata*². În vasta operă a Fericitului Augustin, acest dialog, deși nu are o întindere considerabilă, are o importanță aparte, nu atât prin profunzimea învățăturilor, cât prin mărturia pe care o dă despre gândirea augustiniană într-o perioadă de răscruce a vieții acestui *fiu rătăcitor*.

¹ Se poate ca Fericitul Augustin să fi cunoscut această operă a lui Seneca, întrucât există locuri în care sentințele celor doi scriitori latini sunt asemănătoare.

² Această lucrare a Sfântului Ambrozie a fost scrisă în același an cu dialogul Fericitului Augustin *Despre viața cea fericită*, deci e foarte puțin probabil să fi existat vreo influență a uneia asupra alteia.

Datele pe care le avem despre această operă sunt cele pe care ni le oferă însuși autorul: fie cele interne, din cuprinsul operei, fie externe, în cuprinsul *Confesiunilor* sau a *Retractărilor* augustiniene. Vom încerca să prezentăm sistematic aceste informații, comparând aceste trei surse, și să le îmbogățim cu date pe care alte opere le oferă despre cadrul general în care a luat ființă cartea.

În ceea ce privește conținutul acestei cărți, ne vom limita deocamdată la a afirma faptul că ea cuprinde discuțiile purtate pe parcursul a trei zile între Augustin și conlocutorii săi pe tema fericirii, discuții care în forma finală a cărții, înainte ca ea să fie trimisă celui cărui i-a fost închinată³, au fost precedate de un prolog. Opera este așadar structurată în patru părți, prologului

³ Cel cărui i-a dedicat Augustin lucrarea *De beata vita* este Flavius Manlius Theodorus, un creștin din Milan, prieten al lui Augustin, retras din activitatea publică la data scrierii acestei cărți. Bărbat foarte instruit fiind, revine în viața politică îndeplinind mai multe funcții de prim rang în Imperiul Roman al acelor timpuri, ajungând chiar consul în anul 399, când a împărțit această demnitate cu eunucul Eutropius, acesta din urmă fiind cunoscut mai bine din viața Sfântului Ioan Gură de Aur (Însuși Theodorus e amintit nominal; cf. Socrates, *Viața lui*

de care tocmai aminteam adăugându-i-se trei capitole, câte unul pentru fiecare zi de discuții.

În toamna anului convertirii sale, Augustin se afla împreună cu mama sa, Monica, fiul său, Adeodatus, fratele său, Navigius, cei doi verișori ai săi, Lastidianus și Rusticus, cei doi discipoli și concetățeni, Trigetius și Licentius⁴, și fratele său de inimă, Alipius⁵, la Cassiciacum, astăzi Cassago Brianza, localitate situată la aproximativ treizeci de kilometri nord de Milan.

Ioan, episcopul Constantinopolului, V, în *Viața Sfântului Ioan Gură de Aur în relatările istoricilor bisericești*, traducere din limba greacă, introducere și note de Preotul prof. dr. Constantin Cornițescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 191). Relația lui Augustin cu Manlius Theodorus însă nu s-a păstrat așa cum ne-o înfățișează prologul dialogului *Despre viața cea fericită*, ci se răcește; acesta se pare că este enigmaticul personaj despre care Augustin va spune mai târziu în *Confesiunile sale: Prin intermediul unui om umflat de o trufie monstruoasă, Tu mi-ai făcut rost de anumite cărți ale filosofilor platonicieni*, traduse din limba greacă în latină. Cf. *Confesiuni*, VII, 9, 13, traducere din limba latină, introducere și note de Eugen Munteanu, Editura Nemira, București, 2010, p. 220. După cum vom vedea în cele ce urmează, atitudinea lui Augustin din *Retractările* sale confirmă deteriorarea relațiilor dintre cei doi.

⁴ Cf. *De beata vita*, I, 6, PL 32, 962.

⁵ Cf. *Confesiuni*, IX, 4, 7, p. 275.

Augustin se retrăsese în acest loc pentru liniște și rugăciune, meditație și refacere atât sufletească, cât și trupească, căci suferea de o boală de plămâni⁶, iar mediul de aici îi era prielnic. Această casă îi fusese pusă la dispoziție lui Augustin și apropiaților lui de către Verecundus, ei având aici totuși diferite sarcini: Augustin administra gospodăria și supraveghea lucrările agricole, Alipius, jurist fiind, era însărcinat cu relațiile exterioare, călătorind des la Milan (probabil de aceea el nu a fost părtaș nici la prezentul dialog), iar Monica se îngrijea de treburile casnice.⁷ Programul zilnic al acestei comunități cu iz monahal a fost creionat astfel: *De obicei sculara se făcea după ce se lumina*

⁶ Fericitul Augustin, *Solilocvii*, I, 1; XIII, 23, traducere, studiu introductiv și note de Gheorghe I. Șerban, Editura Humanitas, București, 1993, pp. 43, 111, 236.

⁷ Pr. Bernard Ștef, *Sfântul Augustin. Omul. Opera. Doctrina*, Editura Gloria, Cluj-Napoca, 1994, pp. 72-75, apud Vasile Sav, „Notă introductivă” la Sf. Aureliu Augustin, episcopul Hiponei, *Despre viața cea fericită*, traducere, note introductive, note și comentarii de Vasile Sav, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p. 159. Referitor la Sfânta Monica, Fericitul Augustin avea să scrie ulterior: *ea se îngrijea de noi ca și cum ar fi fost mamă tuturor și ne slujea pe toți ca și cum fiecare i-am fi fost părinte; cf. Confesiuni*, IX, 9, 22..., p. 289.

de ziuă. Câteodată toți se sculau mai de dimineață pentru a da o mână de ajutor pentru lucrările agricole mai urgente. Pe timp frumos, după ce-și făceau rugăciunea, ieșeau în livadă [...] și începeau lecțiile. Când ploua se adunau în sala de baie. Înainte de masă Augustin se ocupa de elevii săi [...]. După masă, discutau filosofie, religie sau alte probleme. De obicei, după o baie, serveau cina și se culcau odată cu apusul soarelui.⁸

Astfel, la 13 noiembrie, cu ocazia celei de-a treizeci și doua aniversări, deci în anul 386 d.Hr.,⁹ după un prânz ușor, Augustin le propune celor mai sus amintiți să ia parte și la un altfel de ospăț, pe care el vrea să li-l ofere la această ocazie specială: un ospăț al minții, o desfătare a spiritului. Acest *banchet aniversar* se va întinde pe parcursul a trei zile. Întrucât în primele două zile vremea era neprielnică, s-au adunat cu toții în camera de baie, după cum era obiceiul zilelor ploioase; în a treia zi însă, cea care a *împrăștiat norii dimineții care îi adunau în baie și a readus timpul după-amiezii cel preasenin*¹⁰, discuțiile s-au purtat afară, pe pajiștea învecinată casei.

⁸ Pr. Bernard Ștef, *Sfântul Augustin. Omul. Opera. Doctrina...*, p. 159.

⁹ Cf. *Admonitio de sequenti libro De beata vita*, PL 32, 957-958.

¹⁰ *De beata vita*, IV, 23, PL 32, 970.

Aceste discuții erau libere, în stil socratic, replicile fiind însă întotdeauna notate de un scrib, fapt ce ușura rememorarea celor spuse și, eventual, aranjarea conținutului sub forma unei cărți, așa cum s-a întâmplat în cazul de față.¹¹ Augustin dezvăluie însă în cuprinsul acestui dialog și un alt motiv pentru care obișnuia să aibă alături un scrib care să noteze replicile conlocutorilor, consemnarea lor fiind un mijloc prin care își ținea discipolii prinși între curaj și sfială¹².

Întrebarea la care se caută răspuns în timpul celor trei după-amiezi este: *cine este fericit?* Cu alte cuvinte *obștea* de la Cassiciacum caută să afle *ce este fericirea și cine poate fi fericit*, iar consensul final al participanților la discuții asupra acestor realități este următorul: fericit este acela care ajunge la cunoașterea deplină și cuviincioasă a lui Dumnezeu.¹³

În alcătuirea cărții, Augustin se folosește de două motive sau metafore: în prolog este

¹¹ În ceea ce privește redactarea propriu-zisă a cărții, Fericitul Augustin în *Retractările* sale va preciza că acest lucru s-a făcut între cele două cărți *Împotriva Academicilor*. Cf. Fericitul Augustin, *Revizuirii*, traducere de Nicolae I. Barbu, Editura Anastasia, București, 1997, p. 24.

¹² *De beata vita*, II, 15, PL 32, 967.

¹³ Cf. *De beata vita*, IV, 35, PL 32, 976.

prezentă metafora navigatorului ce caută să ajungă la limanul cel bun – numit de autor *portul filosofiei*, iar în cele trei capitole subsecvente întreg dialogul este prezentat sub metafora banchetului sau a ospățului, conlocutorii fiind prezentați ca părtași ai unei mese la care ideile, replicile sau sentințele servesc drept bucate, garnituri și deserturi. Așa cum poate fi observat pe parcursul cărții cu aceste două motive centrale (al navigatorului și al ospățului) se vor împleti și altele: motivul rățăcitorului, al farului, al amintirii patriei ș.a.

Menționam anterior că importanța acestei opere este vădită mai ales de mărturia pe care ne-o oferă despre trăirea și gândirea autorului într-un moment cheie al vieții lui. Pentru a înțelege mai bine dialogul de față, trebuie avut în vedere faptul că Augustin era încă catehumen. Era, așa cum aminteam mai devreme, toamna târzie a anului 386; trecuse binecunoscutul moment al convertirii sale petrecut în luna iulie a aceluiași an, iar retorul Augustin, după ce părăsise școala pe care o conducea, se afla acum în așteptarea și pregătirea pentru primirea botezului, eveniment ce se va petrece în noaptea Sfintelor Paști, 24-25 aprilie 387, la Milan, săvârșitorul

**Fericitul Augustin,
Episcop de Hipona**

Despre viața cea fericită

Această carte cuprinde discuțiile purtate în decurs de trei zile, închinată lui Theodorus, [discuții] din care reiese tocmai faptul că nu poate fi numită viață fericită decât cea care este trăită în desăvârșita cugetare a lui Dumnezeu.

Capitolul I

Introducere. Dedică cartea lui Theodorus, căruia îi și arată prin ce fel de vânturi a fost împins spre portul filosofiei creștine. Prilejul discuției.

1. Preaalesule și cinstitele bărbat, Theodorus, dacă spre portul filosofiei, din care se pleacă spre hotarul și țara vieții celei fericite, ar putea duce voința însăși și calea impusă de rațiune, nu știu dacă [nu cumva] aș vorbi fără rost, căci oameni în număr foarte mic au avut de gând să ajungă la el [până acum], deși, chiar și acum, după cum vedem, sunt puțini aceștia și la mare distanță unul de altul cei care ajung [la el]. Căci chiar dacă ne-a aruncat în această lume fie Dumnezeu, fie natura, fie nevoia, fie voința noastră, fie vreo împreunare a unora dintre acestea, fie toate împreună (chestiunea aceasta este foarte obscură, dar totuși asumată de tine ca una care trebuie lămurită), aproape fără rost și fără deosebire, ca într-o mare învolburată, unul la câți cunoaște încotro trebuie să se îndrepte, pe unde

trebuie să se întoarcă, în afară de cazul în care, cândva, vreo furtună, care celor nepricepuți li se pare potrivnică, îi va împinge pe cei ce nu vor și i se împotrivesc, pe neștiutori și rătăcitori spre cel mai bun pământ?

2. Așadar, dintre oamenii pe care filosofia îi poate primi [în portul ei], mi se pare că se disting cam trei feluri de navigatori.

Unul este al acelora care, îndată ce-și însușesc vârsta ce poate stăpâni rațiunea¹, fug de ceea ce le este apropiat printr-o mică avântare și-o tragere din vâsle și se așază în acea tihnă [a portului], de unde înalță, pentru alți cetățeni pentru care pot, un far strălucitor printr-o oarecare lucrarea a lor, pentru ca, fiindu-le atrasă atenția [cetățenilor], [aceștia] să se silească [să ajungă] la ei².

Altul, contrar celui de mai sus, este, desigur, al acelora care, amăgiți fiind de înfățișarea mult înșelătoare a mării, au ales să înainteze până în mijloc[ul acesteia] și doresc să călătorească de parte de patria lor³, adesea uitând de ea. Pe aceștia, chiar dacă nu știu în ce fel, mai mult decât

¹ Literal: pe care, îndată ce vârsta ca stăpână a rațiunii îi ia în primire.

² *I.e.* în portul filosofiei.

necunoscut, îi va însoți [întotdeauna] vântul de la pupă⁴, pe care ei îl socotesc ca pe ceva prielnic; cei mândri și bucuroși ajung [astfel] la suprema nefericire, că întotdeauna pe ei îi mângâie [doar] mult înșelătoarea liniște a plăcerilor și a onorurilor. De bună seamă, pentru aceștia, ce altceva e de dorit decât oarece nenorociri în acele chestiuni de către care au fost prinși, fiind răpuși, iar, dacă este prea puțin, o furtună cu totul năprasnică și un vânt împotriva suflător, care să-i aducă la neclintita și statornica bucurie, chiar și plângând sau suspinând? Majoritatea celor de acest fel, nerătăcind totuși încă atât de departe, nu sunt întorși prin chinuri atât de mari. Aceștia sunt oamenii pe care tragediile vrednice de plâns ale averilor lor sau neajunsurile chinuitoare ale preocupărilor zadarnice i-au mânat spre cărțile învățătorilor și ale celor mai înțelepți oameni, nemaivând aproape nimic altceva de făcut; stau de strajă în așa fel chiar în port, unde să nu-i ocolească niciunele dintre promisiunile mării aceleia care râde mincinos.

³ Patria pare a fi în viziune Fericitului Augustin firea cea conformă cu binele.

⁴ *I.e.* le va merge bine.

Există însă, între acestea [două], și al treilea fel, al acelor care, fie chiar din pragul tinereții, fie deja de și mai mult timp fiind aruncați [de valuri] înapoi și încolo, au totuși în vedere oarece repere, și și amintesc preadulcea lor patrie chiar și în [mijlocul] furtunii; și fie caută să ajungă din nou la ea de-a dreptul, nefiind înșelați deloc și nezăbovind vreun moment, fie, majoritatea, încurcându-se în negură sau contemplând stelele ce se scufundă sau amânând timpul prielnic navigării, fiind prinși de unele momeli, rătăcesc mai mult timp și adesea se primejduiesc; pe care, de asemenea, vreo nenorocire [lovindu-i] în bunurile trecătoare îi împinge, precum o furtună potrivnică eforturilor lor, în mult dorită și liniștită patrie.

3. Așadar, toți aceștia, care ar fi purtați în oricare fel [dintre cele trei] spre tărâmul vieții celei fericite, trebuie să se teamă foarte tare și trebuie să evite cu foarte multă grijă un munte peste măsură de mare, așezat chiar în fața portului, ce creează mari strâmțorări⁵ tocmai celor ce intră.

⁵ De remarcat că *strâmțorări* aici poate fi înțeles cu sensul propriu de spațiu îngust, muntele enorm fiind cel care îngustează calea de intrare în port, creând un defileu, dar și cu sensul figurat de situație critică, neajuns.

Într-adevăr, așa se arată [pe sine] și așa se-nveșmântează în acea lumină înșelătoare, ca să li se înfățișeze pe sine [pământ] de locuit și să le promită că se va face împlinitor al dorințelor lor, în locul tărâmului celui fericit, nu doar celor ce ajung, pe când încă nu sunt intrați [în port], ci, de multe ori, îi ademenește la sine și pe oamenii chiar [ajunși] în port și, uneori, îi vrăjește pe aceștia, care sunt încântați de însăși înălțimea [muntelui], de unde le este ușor să-i privească pe ceilalți de sus⁶. Totuși, aceștia⁷ le atrag adesea atenția celor care vin să nu uite de stâncile ascunse sub apă și să nu socotească că este ușor să urce până la ei și îi învață plini de bunăvoință pe unde să umble fără primejdie prin vecinătatea aceluia tărâm. Și astfel, de vreme ce invidiază preadeșarta lor slavă, le arată locul cel de tihnă. Căci pe care alt munte îl vrea rațiunea a fi înțeles de cei care se apropie de filosofie sau au intrat

⁶ Din nou, fericitul Augustin creează efecte stilistice prin polisemia cuvintelor alese; aici, verbul *despicere*, înseamnă atât *a privi de sus*, în sens propriu, din vârful unui munte (în cazul de față), dar și *a privi de sus*, în sens figurat, adică *a disprețui*; ambele se potrivesc contextului, așa că am ales forma de echivalare care lasă deschisă ambele variante de înțelegere.

⁷ I.e. Cei ajunși deja pe înălțimea acestui munte înșelător.